

ΤΟΜΟΣ 4. (1924).

ΤΕΥΧΟΣ Γ'

ΑΡΧΕΙΟΝ  
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ  
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

— ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ —

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙ



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ  
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΓΕΩΡΓ. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ  
1924

*Ἐξεδόθη τὴν 8 Νοεμβρίου 1924*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Γ' Τεύχους 1924)

I. ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ

Σελ.

<i>Βιζονκίδου Περ.</i> : Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Μακεδονία . . . . .	289
<i>Ἀγγέλου Ἀλεξ.</i> : Αἱ νέαι θετικαὶ πεποιθήσεις τῆς ζωῆς . . . . .	299
<i>Μυλωνᾶ Ἀλεξ.</i> : Κεφαλαῖωδη τινὰ σημεῖα τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος . . . . .	309
<i>Σαουνάτσου Ἀνδρ.</i> : Τὸ ζήτημα τῶν ἐπανορθώσεων . . . . .	333
<i>Ρηγοπούλου Θεοδ.</i> : Ἀπολογισμὸς τοῦ ὀρκωτικοῦ συστήματος παρ' ἡμῖν . . . . .	344
<i>Καλιτσουνάκι Δ.</i> : Ἡ ἕκτη διεθνὴς συνδιάσκεψις ἐργασίας . . . . .	362
<i>Καλιτσουνάκι Δ.</i> : †Hugo Stinnes . . . . .	370

II. ΚΡΙΤΙΚΑΙ

<i>Κοήττερ Ἰωσήφ—Πετιμεξᾶ Θρασυβ.</i> : Τὸ Δίκαιον 1924 (Περ. Βιζουκίδη) . . . . .	375
<i>Μαλαματιανοῦ Γ.</i> : Γενικαὶ ἀρχαὶ νέων δικαίων. Α'. Ἐργατικὸν Δίκαιον. I. Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου. Λιψία, 1923 (Γ. Λαμπίρης) . . . . .	376
<i>Καλιτσουνάκι Δ.</i> : Περὶ συνεταιρισμῶν καὶ ἰδίως ἐν Ἑλλάδι. Θεωρία καὶ Πράξις. 1924 (Σωκρ. Ἰασεμίδης) . . . . .	377
<i>Κορδάτου Ἰωάν.</i> : Ἡ κοινωνικὴ σημασία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (Δ. Καλιτσουνάκις) . . . . .	378
<i>Bureau International du Travail</i> : Annuaire international des organisations coopératives (Δ. Καλιτσουνάκις) . . . . .	383

III. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Φιλοσοφία καὶ Κοινωνικὴ ἐπιστήμη.—2. Οἰκονομικαὶ ἐπιστήμαι (1—10).—3. Σοσιαλισμὸς.—4. Γενικὴ πολιτικὴ.—5. Νομικὴ.—6. Ἱστορία.—7. Ποικίλα (1—3) . . . . .	385/396
--	---------

Πᾶσα ἀποστολὴ ἀφορῶσα τὸ «Ἀρχεῖον» (ἐπιστολαί, χειρόγραφα, βιβλία, συνδρομαί, κλπ.) πρέπει ν' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙΝ Ἀθήνας, Ὁδὸς Σοφοκλέους, Στοιὰ Πάππου.

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΤΩΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ 4. ΤΕΥΧΟΣ Γ'.

ΙΟΥΛΙΟΣ—ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1924

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΥΠΟ ΠΕΡ. Κ. ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ (Βερολῖνον)

Ἡ προκείμενη πραγματεία δὲν ἀποτελεῖ ἰδίαν ἐπιστημονικὴν μελέτην περὶ τῶν δεσμῶν ἢ τῶν σχέσεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν Μακεδονίαν, ὡς δικαιούται τις βεβαίως νὰ υποθέσῃ ἐκ τε τοῦ τύπου ὑπὸ τὸν ὁποῖον δημοσιεύεται αὕτη καὶ ἐκ τῆς προτασσομένης ἐπιγραφῆς· δὲν εἶναι εἰ μὴ ἀπλή κρίσις περὶ ξένης συγγραφῆς γενομένης ὑπὸ ἀνδρὸς εἰδικοῦ περὶ τὰ σύγχρονα Μακεδονικὰ πράγματα καὶ ἀσχοληθέντος ἐπιμακρὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας, ἣν ἐθεώρησεν ἀνεκὰθεν οἰονεὶ ὡς ἄξονα περὶ τὸν ὁποῖον περιστράφησαν κατὰ καιροῦς αἱ τύχαι σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύγγραμμα, ἀποτελούμενον ἐκ σελίδων μγ' καὶ 736 καὶ ἐκδοθὲν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος (1923) ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ ἐκδοτικῷ οἴκῳ Ἐλευθερουδάκη, συγγραφεὴ μὲν ἔχει τὸν Κλεάνθην Νικολαΐδην, ἐπιγραφὴν δὲ φέρει γενικὴν «Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ κέντρον καὶ βάσιν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων μέχρι σήμερον» μετὰ τῶν ἐπομένων δύο εἰδικῶν ἐπιγραφῶν· «Ἡ Μακεδονία ὡς ἀφετηρία τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου» καὶ «Τρεῖς αἰῶνες Εὐρωπαϊκῆς Διπλωματίας.» Ἀφιερούμενον εὐλαδῶς «εἰς τὰς μακαρίας ψυχὰς τῶν ὑπὲρ τῆς Μεγάλ᾽ Ἑλλάδος πεσόντων» ἐξεδόθη «ἐπὶ τῇ πρώτῃ ἑκατονητατηρῖδι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» τὰ κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπὸ διπλωματικῆς ἰδίας ἀπόψεως καὶ διεξοδικώτερον ἐκτίθενται ἐν αὐτῷ.

Πολλοὶ καὶ ποικίλοι εἶναι οἱ λόγοι δι' οὓς γράφονται καὶ δημοσιεύονται ἐκάστοτε κρίσεις περὶ νεοφανῶν συγγραμμάτων. Γίνεται τοῦτο δὲ μὲν πρὸς ἐπίδειξιν σοφίας, ὑπαρχούσης ἢ μὴ, τοῦ κρίνοντος, δὲ δὲ

Καλιτσουνάκι «Ἀρχεῖον» 4 (1924) Γ'.

ἐκ φιλικῶν αἰσθημάτων πρὸς τὸν συγγραφέα, ἄλλοτε πάλιν ἐξ ὑποχρεώσεως οἰασθήποτε πρὸς αὐτὸν ἢ πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ φιλοξενούντος τὴν κρίσιν ἐντύπου, σπανιότερον ἐκ πραγματικοῦ ἐπιστημονικοῦ διαφέροντος, σπανιώτατα δὲ ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν συγγραφέα διὰ τὴν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βιβλίου ὠφέλειαν καὶ ἐκ τῆς εἰλικρινοῦς προθέσεως πρὸς εὐρυτάτην διάδοσιν τοῦ κρινόμενου ἔργου, ἢ ἂν ἐκ τῆς μελέτης αὐτοῦ ὠφελήθῃσι καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἐπιθυμῶ νὰ σημειώσω εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην τάξιν ἀνήκει ἡ ἐπομένη κρίσις, ἣτις σκοπίμως δημοσιεύεται ὑπὸ τύπον ἀσυνήθη διὰ νὰ ἀναγνωσθῇ ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ συντελέσῃ ὥστε ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ κρινόμενον ἀπὸ διαφόρων δὲ ἀπόψεων ἐξιόλογον ἔργον ἢ ἀρμύζουσα αὐτῇ σημασία καὶ νὰ διαδοθῇ τοῦτο εἰς εὐρυτάτους κύκλους τοῦ Πανελληνίου.

Ἄλλὰ τῆς περὶ τοῦ συγγράμματος κρίσεως εἶναι ἴσως ἀνάγκη νὰ προτάξω τιὰ περὶ τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ, διότι δυστυχῶς ἄνδρες ὡς ὁ Κλεάνθης Νικολαΐδης, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι γνωστοὶ καὶ συνήθεις εἰς πάντα Ἑλληνα ἔχοντα στοιχειώδη μίμρῳσιν, ὄχι μόνον δὲν γνωρίζονται παρ' ἡμῖν δεόντως, ἀλλὰ καὶ παραγνωρίζονται πολλάκις κατὰ τρόπον προκαλοῦντι τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ὀλίγων ἐπαίδωντων καὶ τῶν παρακολουθούντων τὴν ἀθόρυβον τοιοῦτων ἀνδρῶν ἐθνικὴν ἢ ἐπιστημονικὴν μακρὰν τῆς πατρίδος δρᾶσιν. Ὁ Κλεάνθης Νικολαΐδης διαμένων ἀπὸ τριῶν περίπου δεκαετηρίδων εἰς τὰ κέντρα τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς ἐνέκυψε διὰ μακρῶν καὶ συνεχῶν μελετῶν βαθύτατα εἰς τὰ διάφορα αὐτῆς προβλήματα, ἔγνω ἐκ τοῦ συνεγγυς τὰς συνηθείας καὶ κακοηθείας αὐτῆς, ἔνεκα δὲ τῶν πολλῶν αὐτοῦ δημοσιογραφικῶν σχέσεων πρὸς κυριώτατα ὄργανα τῆς δημοσίας Εὐρωπαϊκῆς γνώμης καὶ τῆς ἐπανελημμένης προσωπικῆς ἐπαφῆς πρὸς ἄνδρας ἰθύνοντας κατὰ καιροῦς τὰ διεθνή πράγματα, ἔσχεν εἰπερ τις καὶ ἄλλος Ἑλλήν εὐκαιρίας νὰ διεισδύσῃ εἰς τὰ ἄδυτα καὶ τὰ παρασκήνια τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καὶ διπλωματίας καὶ νὰ σχηματίσῃ σαφεῖς καὶ ὀρθὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γνώμας περὶ τῶν θέσεων καὶ τῶν ἐκαστοτε κατευθύνσεων αὐτῶν καὶ ν' ἀποκρυσταλλώσῃ ἐν τῇ ἰδίᾳ διανοίᾳ τὰ διάφορα πολιτικὰ προβλήματα ἐν τῇ διεθνεί αὐτῶν ἀνελιξίᾳ καὶ αἰτιολογίᾳ καὶ ἀλληλουχίᾳ. Πόσον ὠφέλιμος ἀποβαίνει ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς ἐξετάσεως καὶ ἐκτιμήσεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων διδάσκει ἡ ἐπισταμένη μελέτη τῆς Ἀγγλικῆς ἱστορίας, πόσῃν δὲ βλάβῃν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὰ συμφέροντα χώρας τινὸς ἢ μονομερῆς καὶ ἄνευ τῆς διεθνοῦς ἀλληλουχίας τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀντίληψις διδάσκει πρὸ παντὸς ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ ἱστορία. Τοῦτο θέλων νὰ ἐξάρῃ ὁ Κλεάνθης Νικολαΐδης καὶ νὰ ὑποδείξῃ ταυτοχρόνως τὴν μέθοδον, ἣν αὐτὸς ἠκολούθησε, προέταξε τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ τὴν ὄραϊαν ἐκείνην τοῦ Χαιρωνέως φιλοσόφου ρῆσιν: \* Ἐπειδὴ πάντα

τοῖς γεγονόσι τὰ γινόμενα τὰ τε γενησόμενα τοῖς γινόμενοις ἔπεται καὶ συνήθηται κατὰ διέξοδον ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος περαίνουσιν, ὁ τὰς αἰτίας εἰς ταῦτο συνδεῖν τε πρὸς ἄλληλα καὶ συμπλέκειν φυσικῶς ἐπιστάμενος οἶδε καὶ προλέγειν». Καὶ ὄντως διὰ τῆς μεθόδου ἣν ἐφήρμοσεν ὁ Νικολαΐδης ἐξετάζων ὅσον οὐδεὶς πάντα τὰ εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀφορῶντα ζητήματα οὐχὶ μονομερῶς ἀπὸ τῆς περιορισμένης Ἑλληνικῆς ἀπόψεως, ὡς πράττουσι παρ' ἡμῖν οἱ πολλοί, ἀλλ' ὡς μοιραία καὶ συνυφῆ καὶ ἀλληλένδετα τμήματα τῶν μεγάλων πανευρωπαϊκῶν καὶ παγκοσμίων πολιτικῶν προβλημάτων, κατέληξεν εἰς συμπεράσματα πολλοῦ λόγου ἄξια καὶ προεῖδε καὶ προεῖπε πολλάκις πράγματα περὶ τῶν ὁποίων ἐσφαλμένην ἢ οὐδεμίαν εἶχον γνώμην ἐν δεδομέναις στιγμαῖς ὄχι μόνον Ἑλληνες ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτικοὶ ἄνδρες. Καὶ δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ ὑπομνήσω ἐνταῦθα ὅτι ὁ Κλεάνθης Νικολαΐδης ἀνεδείχθη ἐπανελημμένως ἐν τῇ δημοσιογραφικῇ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ δράσει προσωπικότης Εὐρωπαϊκοῦ κύρους προκαλέσας ἐπανελημμένως τὴν προσοχὴν εὐρυτάτων πολιτικῶν κύκλων τῆς Εὐρώπης, ὡς φερ' εἰπεῖν ὅτε προανήγγειλε πρῶτος τὴν ἐπικειμένην ἀγοχὸν πῶσιν τοῦ πανισχύρου τότε Βίσμαρκ ἢ ὅτε περιεπλάκη εἰς τὴν ἐν Βερολίνῳ γενομένην περίφημον ἐκείνην πολιτικὴν δίκην τοῦ Tausch ἢ ὅτε προεῖπε τὴν λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ἢ ὅτε προεῖδε τὴν σύμπηξιν τῆς Σλαβικῆς κατ' ἀρχὰς Βαλκανικῆς Συμμαχίας καθ' ὃν χρόνον ὄχι μόνον οἱ ἡμέτεροι πολιτικοὶ ἄνδρες ἠγνόουν τὰ κατ' αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δευδερκεῖς ἄλλως Αὐστριακοὶ διπλωμάται οὐδὲν εἶχον ἀντιληφθῆ καίπερ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὴν ἀνέλιξιν τῶν ἐν Ἀνατολῇ πραγμάτων. Τοιοῦτους ἄνδρας ἔδει νὰ χρησιμοποιῆται καταλλήλως ἢ Ἑλληνικὴ Πολιτεία τάσσοῦσα αὐτοὺς συμβούλους τῶν μετρίων ἐκείνων καὶ ἀνικάνων προσώπων εἰς ἃ ἐνεπιστεύθη πολλάκις τὴν διαχείρισιν τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑποθέσεων. Ὅχι μόνον τοῦτο δὲν ἐγένετό ποτε, ἀλλὰ καὶ περιεφρονήθησαν καὶ ἐσυκοφαντήθησαν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἄνδρες, ὁ δὲ Κλεάνθης Νικολαΐδης ὡς φίλα πάντοτε φρονήσας πρὸς τὴν ὁμόδοξον Ρωσοίαν, ἣν δικαίως ἐθεώρει ὡς εἰλικρινεστέραν σχετικῶς προστάτιδα τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἣς τὴν ἐπίσημον πολιτικὴν ἐνόμιζεν ἀντιτιθεμένην πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς πανσλαβιστικῆς παρακυβερνήσεως, ἐξυπηρετούσης ἀσυνειδήτως ξένα συμφέροντα, ἐσυκοφαντήθη ποτὲ ὡς ἀργυρώνητος, καθ' ἃ εἴθισται παρ' ἡμῖν ἀπὸ ἀρχαίων καιρῶν ν' ἀναδεικνύωμεν μετ' ἴσους ἐπιπολαιότητος καὶ ἀσυνειδησίας «μεγάλους ἄνδρας» καὶ «προδότας», ἐσυκοφαντήθη, λέγω, ὡς ἀργυρώνητος καθ' ὃν χρόνον εἶχεν ἀψευδῆ, κατὰ Σωκράτη, μάρτυρα τῆς τιμότητος αὐτοῦ—τὴν πενίαν. Καὶ ὁ Κλεάνθης Νικολαΐδης παρέμεινεν ἄγνωστος τοῖς πολλοῖς διότι εἰργάσθη ἀθόρυβως καὶ ἠγωνίσθη μετ' αὐταπαρνήσεως ἐπὶ δεκαετηρίδας ἔλας τὸν τίμιον

πατριωτικὸν ἀγῶνα, διότι δὲν ἐκολάκευσε τὸς δημιουργοῦντας τὴν δημοσίαν γνώμην, ἵνα γράψωσιν ἐγκώμια περὶ αὐτοῦ, ὡς γίνεται συνήθως περὶ ἄλλων ἤττονος ἢ καὶ οὐδεμιᾶς ἀξίας δημοσίων ἀνδρῶν. Πολλοὶ δὲ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν λεγομένην τάξιν τῶν διανοουμένων ἠγγύουσι, ὡς ἔσχον ἐγὼ αὐτὸς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξακριβώσω μετὰ πικρίας, τὴν ὑπαρξίν τοῦ Κλεάνθους Νικολαΐδου, ἐνῶ ἄλλοι συνέχουν αὐτὸν πρὸς ἄλλον τινὰ φέροντα τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον καὶ διαμένοντα ἐπίσης ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλην ιδιότητα.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ συγγραφέως, ὅστις τοῦλάχιστον ἔπρεπε νὰ εἶναι γνωστὸς εἰς πάντα Ἑλληνα ἐκ τοῦ περὶ «Μακεδονίας» σπουδαίου συγγράμματος αὐτοῦ, ὅπερ δημοσιεύθη πρὸ τετάρτου αἰῶνος εἰς δύο εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἐξυπηρέτησε τὰ μέγιστα τὰ ἑλληνικὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ ἐξήγειρε τὴν μὴνιν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αἱ τύχαι τῆς Μακεδονίας, ἃς προσέκαλεσεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον ἢ ὅπως ἐξαιρετικὴ σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ταύτης χώρας ἀπὸ τε στρατηγικῆς καὶ ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως, ἀπετέλεσαν ἀνέκαθεν ἀντικείμενον ἐπιμελῶν μελετῶν καὶ ἐρευνῶν τοῦ Κλεάνθους Νικολαΐδου, ὅστις ἔσχεν ἐπὶ τέλος τὴν πρωτότυπον ἰδέαν νὰ λάβῃ τὴν Μακεδονίαν ὡς κέντρον τῶν ποικίλων περιπετειῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ ροῇ τῶν αἰῶνων καὶ νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ταύτης, ἣν αἰτιολογεῖ διὰ μακρῶν καὶ λίαν εὐστόχων ἐπιχειρημάτων ἐν τῇ «Εἰσαγωγῇ» τοῦ ἔργου. Ὁρμώμενος ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι αἱ δύο ἐξέχουσαι ἡγεμονίαι, ἃς ἐν τῇ ὑψίστῃ αὐτοῦ ἀκμῇ ἀνέπτυξεν ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμὸς, αἱ Ἀθηναίαι καὶ ἡ Σπάρτη, μολοντί ἠδυνήθησαν ν' ἀντιστῶσιν ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς μεγίστης στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ τότε κόσμου, τοῦ Περσικοῦ Κράτους, δὲν κατάρθωσαν ὅμως νὰ δημιουργήσωσιν ἐνιαίον καὶ μέγα καὶ ἰσχυρὸν Κράτος, ἐξαίρει τὸ γεγονός ὅτι μόλις ἀνέλαβεν ἡ Μακεδονία τὰς ἡνίας τῆς πανελληνίου ἡγεμονίας κατάρθωσεν ὁ ὑπὸ τὸ βασιλικὸν σκήπτρον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠνωμένος Ἑλληνισμὸς νὰ ἰδρύσῃ τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν Κοσμοκρατορίαν καὶ νὰ ἐξαπλώσῃ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀνὰ τὰς τρεῖς γνωστὰς τότε Ἠπείρους. Καὶ ἡ περὶ τῆς παγκοσμίου ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἀποφασιστικὴ μάχη ἐπὶ Μακεδονικῷ ἐδάφους, παρὰ τοὺς Φιλίππους, συνεχροτήθη, ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα ἑλληνικὴ κοσμοκρατορία, ἡ βυζαντιακὴ, διὰ τῆς κατοχῆς τῆς Μακεδονίας ἐστερεώθη καὶ ἠδυνήθη ν' ἀποκρούσῃ ἐνδόξως ἐπὶ μίαν χιλιετηρίδα πάσας τὰς συνεχεῖς καὶ ἀγρίας κατὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐπιθέσεις τῆς Ἀσιατικῆς βαρβαρότητος, ἡ δὲ πτώσις τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων τότε μόνον ὑπῆρξε δυνατὴ ὅτε ἀπεσπάρθη ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ Μακεδονία, ἀφ' ἧς ὠρμήθη καὶ ἡ τουρκικὴ κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐπιδρομὴ μετὰ τὴν ἀποφασιστικὴν ἐκείνην μάχην τοῦ Κοσουποδίου. Ἀναφέρων περαιτέρω ὁ Κλεάνθης Νι-

κολαΐδης ὅτι ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μέχρι τῶν σημερινῶν χρόνων ὑπῆρξε τὸ κέντρον μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων, ἐπενεγκόντων ἐκάστοτε σπουδαίας ἀνὰ τὸν κόσμον ἀνατροπὰς, ἐξαίρει ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου ἡ κυρία ἀρχή, διὰ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ἀλλὰ καὶ τὸ τέρμα διὰ τῆς διασπάσεως τοῦ μακεδονικοῦ μετώπου τῶν Κεντρικῶν Συμμάχων, ἐκ τῆς Μακεδονίας προήλθον.

Τοιαῦται περίπου εἶναι ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς αἱ θεμελιώδεις σκέψεις αἱ διήκουσαι δι' ἔλου τοῦ ἔργου τοῦ Κλεάνθους Νικολαΐδου καὶ φέρουσαι εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Μακεδονία ὄχι μόνον ὡς χώρα ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων Ἑλληνική, ἀλλὰ καὶ ὡς φυσικὸς σύνδεσμος τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ Ἀρχιπελάγους μεγάλων τοῦ Ἑλληνισμοῦ τμημάτων, δεῖον νὰ παραμείνῃ ἑσαεὶ πάσῃ θυσίᾳ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι περιερχομένης ποτὲ τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν βορειοτέρων λαῶν («ὁ κίνδυνος δὲν ἔπαυεν, ἴσως μετετοπίσθη ἀπλῶς»), «διαμερίζεται ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς δύο ἀπ' ἀλλήλων χωριστὰ τμήματα, ἅτινα οὐδέποτε θ' ἀνέκτων τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἔνωσιν. Τοῦτο εἶναι οὐ μόνον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πολιτειακῆς αὐτοῦ ἐνότητος ὀρθόν, ἀλλ' ἐνέχει μεγίστην σπουδαιότητα καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἠθικόν, ἐκπολιτιστικόν καὶ οἰκονομικόν σύνδεσμον πασῶν τῶν ὑπὸ ἑλληνικῶν πληθυσμῶν οἰκουμένων χωρῶν». «Σώσωμεν τὴν Μακεδονίαν!» εἶναι ἡ πολλὰ λέγουσα κατακλείς τοῦ ἀξιολόγου ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν συγγράμματος τοῦ Κλεάνθους Νικολαΐδου, ἐν πάσῃ σελίδι τοῦ ὁποῦ διακρίνομεν τὴν μακρὰν πείραν καὶ τὸν ἀκριβῆ πατριωτισμὸν τοῦ καλοῦ τούτου Ἑλλήνου, ἀλλὰ καὶ τὸν πόθον αὐτοῦ διὰ τὰ μέχρι τοῦδε γενόμενα ἀλλεπάλληλα πολιτικὰ λάθη καὶ τὰς παροραθείσας εὐκαιρίας, ἃς ὑποδεικνύει καὶ ἔνεκα τῶν ὁποίων τόσα προήλθον εἰς τὴν πατρίδα δεινὰ. Συμμεριζόμενος ἐν ταῖς πλείστοις τὰς γνώμας τοῦ συγγραφέως φρονῶ ὅτι ἡ Μακεδονία θ' ἀπέβαιεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἢ κοίτις τῆς τρίτης ἀκμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐὰν κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος ἐσφαλένη πολιτικὴ δὲν διήρει τὸν Ἑλληνισμὸν ἐν κρίσιμοις στιγμήσι εἰς δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα καὶ δὲν ἐπέφερε τὴν μεγίστην συμφορὰν ἣτις ἐπληξεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανίσεως. Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς θ' ἀντιμετώπισῃ εὐθαρσῶς καὶ ἐπιτυχῶς καὶ τὴν συμφορὰν ταύτην συνερχόμενος ἐκ τῆς πλάνης καὶ ἐνούμενος καὶ συναισθανόμενος βαθύτατα τὴν θείαν τιμωρίαν διότι ἐλάτρευσεν ἀνθρώπινα εἶδωλα καὶ ἐξήρτησεν ἐξ αὐτῶν καὶ μόνων τὰς τύχας αὐτοῦ ἐν ταῖς κρίσιμωτάταις τῆς ἀνεξίξεως αὐτοῦ στιγμήσι λησμονήσας τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις ὀφειλομένην πίστιν δι' ἧς πάντοτε ἐθαυματούργησεν ἐν τε τῷ ἀπώτερω καὶ τῷ ἐγγύς παρελθόντι φθᾶσας μέχρι τῶν προπόδων τῆς Ἑπταλόφου καὶ κρούσας τὴν περίφημον Χρυσὴν Πύλιν τοῦ Βυζαντίου, δι' ἧς εἰσῆρχοντο νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι οἱ Ἑλληνες Ἀυτοκράτορες!

Ἐν τῇ παρούσῃ κρίσει δὲν δύναμαι δυστυχῶς νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας περὶ τοῦ προκειμένου ἔργου καὶ ἀφείλω ν' ἀρκεσθῶ εἰς τροχάδην ἐπισκόπησιν τῆς ὕλης αὐτοῦ. Τὸ ὅλον σύγγραμμα διακρίεται εἰς δέκα καὶ ὀκτὼ μακρὰ κεφάλαια, ὧν προτάσσονται σύντομος «Πρόλογος» τοῦ ἀποβιώσαντος καθηγητοῦ τοῦ ἐν Βιέννῃ Πανεπιστημίου Ἀδόλφου Στρίρ, ἡ ἀνωτέρω μνημονευομένη «Ἐισαγωγή» τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ «Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Μακεδονίας» ἀπὸ τοῦ 850 π. χ. μέχρι τοῦ 1922. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ ἱστορικὸς οὗτος πίναξ περιωρίσθη εἰς μόνα τὰ πρὸς τὴν Μακεδονίαν σχετιζόμενα ἱστορικὰ γεγονότα καὶ δὲν ἐπεξετάθη ἐφ' ὅλα τὰ μεγάλα συμβάντα τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὅτε θ' ἀπετέλει πολυτίμον δοθήθημα τῆς μνήμης εἰς πάντα Ἑλληνα θέλοντα νὰ ἔχη πάντοτε προχείρου τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους αὐτοῦ.

Ἐν τοῖς πρώτοις πέντε κεφαλαίοις, ἐν οἷς εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης πολλὰς καὶ πολυτίμους ἱστορικὰς καὶ γεωγραφικὰς καὶ ἐθνολογικὰς καὶ ἄλλας εἰδήσεις περὶ τῶν καθ' ἕκαστα διακλαδώσεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐκτίθενται τὰ ἐξῆς θέματα, ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων χρόνων: «Ἱστορία καὶ ἐξέλιξις τῶν ἑλληνικῶν φύλων. — Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας ἐν τῇ ἀρχαιότητι (1—54). Ἱστορία τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τοῦ 850 μέχρις 146 π. Χ. (55—87). Τὸ ἔργον Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου μετὰ θάνατον. — Ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ μέσου τῶν αἰώνων (88—127). Ἡ Μακεδονία ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων καὶ αἱ πρῶται ἀξιώσεις τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τῆς Μακεδονίας (128—139). Ἡ Μεγάλῃ Ἑλλάδι. — Αἱ Ἑλληνοϊταλικαὶ σχέσεις (140—149)».

Τὸ ἕκτον κεφάλαιον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Σλαυικὴ καὶ Βουλγαρικὴ ἐπιδρομὴ» (150—194) πραγματεύεται κυρίως περὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις ἑνδεκά κεφαλαίοις, ἅτινα ἀφορῶσιν εἰς τοὺς νεωτέρους κυρίως χρόνους, ἱστοροῦνται τὰ ἐξῆς: «Ὁ περὶ πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τοῦ Ἑλληνισμοῦ (195—262). Ὁ περὶ ἐλευθερίας ἑλληνικῶν ἀγῶν μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος (263—307). Ἡ πολιτικὴ τοῦ Πρίγκιπος Μεττερνίχου ἀπέναντι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (308—325). Τὰ προόμια τοῦ Κριμαϊκοῦ Πολέμου (326—359). Ὁ Κριμαϊκὸς Πόλεμος ὡς ἀφετηρία τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος (360—396). Ἡ ἀνακλήρῳξις τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος (397—457). Τὸ Μακεδονικὸν καὶ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἀπὸ τοῦ Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου 1877. μέχρι τοῦ 1900 (458—531). Ἡ προτελευταία φάσις τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος (532—573). Ἐθνολογικαὶ σχέσεις. Πληθυσμὸς καὶ ἐκπαίδευσις (574—592). Ἡ συνεννόησις τῶν ἐθνικοτήτων (593—613). Ἐπὶ τῶν αἰτίων τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου. Ἡ Μακεδονία ὡς ἀφετηρία τῶν Βαλκανικῶν καὶ

τοῦ Διεθνούς Πολέμου (614—656). «Τὰ κεφάλαια ταῦτα θὰ ἠδύναντο ν' ἀποτελέσωσι mutatis mutandis ἰδίαν συγγραφὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Διπλωματικὴ Ἱστορία τῶν τελευταίων αἰώνων», διότι ἐκτίθενται ἐν αὐτοῖς μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας καὶ σαφηνείας ὅλα τὰ ζητήματα ὅσα ἀπησχόλησαν τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς κατὰ τοὺς νέους χρόνους ἐν σχέσει πρὸς τὰς τύχας τῆς τε Ἑγγύς καὶ τῆς Μακρᾶν Ἀνατολῆς, ἃς ἀμφοτέρως μετ' ἴσης βουλμίας πάντες ἐπωφθαλμίων. Παρελαύνουσιν ἐνταῦθα ὡς ἐν καλειδοσκοπέῳ τὰ ὄνματα ὄλων τῶν μεγάλων ἡγεμόνων καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ διπλωματῶν, ὅσοι ἐπέδρασαν καλῶς ἢ κακῶς ἐπὶ τὴν ἀνέλιξιν τῶν διεθνῶν πραγμάτων, κρίνονται δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ ἱστοροῦνται αἱ ραδιοῦργίαι καὶ αἱ κακῆθαι, ἃς διέπραξαν εἰς βάρος τῶν λαῶν, καὶ οἱ πόλεμοι οὗς ἐξαπέλυσαν, φωτίζεται δὲ πολλὰκις ἡ διεθνὴς σκηνοθεσία κατὰ νέον καὶ πρωτότυπον τρόπον καὶ μάλιστα διὰ τῆς πρῶτης δημοσιεύσεως σπουδαίων ἐγγράφων ἐκ τῶν μέχρι πρό τινας ἐρμητικῶς κεκλεισμένων Ἀρχείων τῆς μακαριᾶ τῆ λήξει κραταίας ἄλλοτε καὶ ἀμαρτωλῆς Αὐστριακῆς Αὐτοκρατορίας. Ἄξια ἰδιαίτερας μνείας εἶναι αἱ πρὸς τὸν Πρίγκιπα Μεττερνίχον μυστικαὶ ἐκθέσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν κόμιστος Λύτζωβ περὶ τοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων διωγμῶν τῆς Πύλης καὶ περὶ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', περὶ τοῦ ὁποῦ παραθέτω τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα ἐκ τῆς σχετικῆς ἐκθέσεως τοῦ πρεσβευτοῦ: «Ἡ ἐπιούσα τῆς (ὑπὸ τοῦ νέου Μεγάλου Βεζύρου Βεϋδερλῆ Ἀλῆ Πασσᾶ) ἀναλήψεως τῆς ἐξουσίας ἐσημειώθη διὰ πράξεως προξενησάσης εἰγος εἰς πάντα Χριστιανὸν καὶ μετενεγκούσης ἡμᾶς εἰς τοὺς χρόνους τῆς κτηνωδεστέρως βαρβαρότητος. Τὴν ἡμέραν ταύτην, ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Πάσχα, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, γέρον 74 ἐτῶν, προσεβλήθη, πρὸς αὐστηρὸν παραδειγματισμὸν ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν θρησκευτικῶν του καθηκόντων καὶ ἀφ' οὗ εἶχε τελέσει τὴν ἱερωσίαν ἡχθη ὑπὸ τῶν φρουρῶν εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Μπροσταντζῆ Μπασῆ καὶ περὶ ὧραν ὅραν μ. μ. ἐκρεμάσθη εἰς τὴν θύραν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ οἰκουμένου Πατριαρχικοῦ κτιρίου, ὡς ὁ κινδύνατος κακοῦργος, ἐν τῇ ἱερατικῇ αὐτοῦ ἀμφίσει καὶ μετὰ τὰ ἱερά σήματα τοῦ ἀξιωματοῦ του!! Ἐξ ἀνώτεροι κληρικοὶ ἐν οἷς τρεῖς Μητροπολίται μετέσχον τῆς τύχης τοῦ Πατριάρχου τῶν. Ὁ Μέγας Βεζύρης ἀπῆλθεν ἡμίσειαν ὧραν μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν εἰς τὴν πρὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ κτιρίου πλατεῖαν, διέταξε νὰ κομίσωσιν αὐτῷ κάθισμα καὶ τοιμπούκιον καὶ ἐθεάτο μετὰ θυμηδίας τὸ πῦμα τοῦ πνευματικοῦ καὶ κοσμικοῦ τούτου ἀρχιποιμένου, μιᾶς τῶν πολυαριθμοτάτων Χριστιανικῶν Κοινοτήτων. Ὁ διάδοχος τοῦ ἀπαγχονισθέντος Εὐγένιος, Μητροπολίτης Σπάρτης, εἶχε κρατηθῆ παρὰ τῇ Πύλῃ μέχρι τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἀπαγχονισμοῦ, ἵνα οὕτω δυνηθῆ νὰ ἴδῃ τὸν προκάτοχόν

του ἐν τῇ ἐπαισχύντῃ ταύτῃ θέσει ἐν τῷ μεγάρῳ. Ὁ Πατριάρχης ὡς καὶ ὁ Διερχόμενος τῆς Πύλης (ὁ Βεϋζαδὲς Κωνσταντίνος Μουρούζης) ἐκατηγοροῦντο ἐπὶ τῶν πινακίδων, αἵτινες ἔκειντο παρὰ τὰ πτώματα αὐτῶν, ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ συνενοχῇ ἐν ταῖς συνομοσίαις. Ἄφατος ὁδὴν κατεκυρίευσεν ἕκτοτε πάσας τὰς ψυχὰς καὶ πάντες ἐφοβοῦντο τὰ ἐπακλόουθα καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀποπείρας ταύτης καὶ τοῦ ἀσεβοῦς τούτου ἐμπαιγμοῦ παντὸς ὅ,τι καὶ εἰς τὸν χυδαῖστατον ἀνθρώπον παραμένει σεβάσιμον καὶ πολῦτιμον». Εἶναι ἀξίως εὐγνωμοσύνης ὁ Κλεάνθης Νικολαΐδης διὰ τὴν δημοσίευσιν τοιούτων σπουδαίων ἱστορικῶν ἐγγράφων.

Ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ τοῦ ἔργου ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Πολέμῳ καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ διχονομαίαι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Παγκοσμίου πολέμου μέχρι τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης» (657—730) ἐκτίθενται διὰ μακρῶν τὰ σύγχρονα γεγονότα. Εἶχον τὴν γνώμην, καὶ δὲν ἀπέκρυφα ταύτην ἀπὸ τὸν συγγραφέα, ὅτι τὸ κεφάλαιον τοῦτο δὲν ἔπροεπε νὰ δημοσιευθῇ φρονῶν ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ γραφῇ ἀμερόληπτος καὶ πιστὴ σύγχρονος ἱστορία καθ' ὅσον χρόνον τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ μίση ἔχουσιν ἐξαφθῆ μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὡς παρ' ἡμῖν, ὥστε διὰ τῶν ἐκατέρωθεν ὑπερβολῶν καὶ κομματικῶν παροξυσμῶν νὰ σκοτίζεται καὶ τοῦ μάλιστα ψυχραΐμου ἀνδρὸς ἡ ὀρθὴ κρίσις. Διότι, ὡς παρατηρεῖ που μετὰ πικρίας ἀλλὰ λίαν ὀρθῶς ὁ Κλεάνθης Νικολαΐδης, τὰ πράγματα ἔφθασαν δυστυχῶς παρ' ἡμῖν εἰς τοσοῦτον ὀξείτητα, ὥστε νὰ δικαιούται τις νὰ εἶναι βασιλικὸς ἢ βενιζελικὸς, ἀλλὰ νὰ μὴ δικαιούται νὰ εἶναι... Ἕλλην! Νὰ δύναται ἐν ἄλλαις λέξεσι ν' ἀποκαλῆ τοὺς ἀντιθέτους «προδότας» καὶ «ἀτίμους» (θλιβερὸν σημεῖον κακῆς ἀνατροφῆς καὶ κακοῦ χαρακτήρος!), ἀλλὰ νὰ μὴ τολμᾷ νὰ εἴπῃ δημοσίᾳ τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς ὁποίας θὰ προσβίβῃ πάντως, καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ τὴν ἐνοχον εὐαισθησίαν. Ὁ Κλεάνθης Νικολαΐδης ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ παρακάμψῃ τοὺς σκοπέλους τούτους καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὰ πράγματα ὅπως ἀντικειμενικῶς ἀφ' ὑψηλῆς σκοπιᾶς ἀποδίδων ἐκάστῳ τὸ δίκαιον. Παραλείπω πᾶσαν κρίσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημείου, τοῦτο μὲν ἐκ φόβου μήπως καὶ ἡ ἐμὴ κρίσις εἶναι μεροληπτικὴ, τοῦτο δὲ διὰ νὰ μὴ προκαταλάβω τὸν ἀναγνώστην τοῦ ἔργου, ὅστις πρέπει νὰ κρίνῃ ἐλευθέρως κατὰ πόσον ὁ συγγραφεὺς ἐπέτυχε τὸν προθεθέντα σκοπὸν. Τοῦτο μόνον θεωρῶ σκόπιμον νὰ ὑποδείξω ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων τῶν τελευταίων ἐτῶν, ὅτι αἱ παρατηρούμεναι ἀντιφάσεις μεταξὺ τῶν ἐν τέλει τοῦ χρονολογικοῦ πίνακος καὶ τῶν ἐν τῷ τελευταίῳ κεφαλαίῳ ἐκτεθειμένων ὀφείλονται, καθ' ἃ σημεῖοι ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ πίνακι τῶν παραρτημάτων, εἰς μοιραίαν παράλειψιν τοῦ στοιχειοθέτου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων, πολλῶν δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς ἀναγκῆς

σεως τοῦ βίου συγγράμματος προκύπτει ὅτι ὁ δοθεὶς εἰς αὐτὸ τίτλος δὲν ἀνταποκρίνεται τελείως πρὸς τὴν περιεχομένην ὕλην, γράφω δὲ τοῦτο οὐχὶ πρὸς φόβον τοῦ ἔργου, ὅπερ ἄλλως περιέχει πολλῶν πλείονα τῶν ὄσων δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς. Καὶ εἶναι ἀληθῆς ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος, καίτοι φαίνεται παράδοξος καὶ ὀξύμωρος ἐκ πρώτης ὄψεως. Διότι ὁ ἐλπίζων νὰ εὕρῃ ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Κλεάνθους Νικολαΐδου «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ» ἐν χρονολογικῇ σειρᾷ γεγονότων καὶ προσώπων, δὲν θὰ ἴκανοποιηθῇ, ἀλλὰ θὰ εὕρῃ ἐν αὐτῷ ὕλην πλουσίαν καὶ πολυτιμοτάτην, οὐδαμοῦ ἀλλαγῶν τόσο σαφῶς διατετυπωμένην καὶ ἐπεξεργασμένην, περὶ ὄλων τῶν μεγάλων διεθνῶν προβλημάτων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν, ὡς ἐξειλίχθησαν ταῦτα κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἕνεκα τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν συμφερόντων τῶν ἰσχυρῶν τῆς Γῆς· θὰ εὕρῃ ἐν αὐτῷ πολυτίμους εἰδήσεις, ὧν πολλὰ διὰ πρώτην φοράν δημοσιεύονται εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν, περὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀσιατικῆς πολιτικῆς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἀπὸ τοῦ Πέτρου καὶ τῆς Αἰκατερίνης μέχρι τοῦ Μεττερνίχου καὶ τοῦ Πάλμερστον καὶ τοῦ Ἰγνάτιεφ, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐθνικῆς δράσεως μεγάλων Ἑλλήνων ὡς Κύριλλος ὁ Λούκαρις καὶ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ἄλλοι· θὰ εὕρῃ τέλος ἐν αὐτῷ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου θὰ δυναθῇ νὰ διεισδύσῃ εἰς τὸν πολυδαίδαλον καὶ σκοτεινὸν λαβύρινθον τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας καὶ νὰ νοήσῃ καλῶς τὰς διαφόρους αὐτῆς κατευθύνσεις καὶ δολοπλοκίας. Εἶναι δὲ γεγραμμένον τὸ ἔργον εἰς γλῶσσαν σαφῆ καὶ γλαφυρὰν καὶ περιέχει πολλαχοῦ σκέψεις καὶ κρίσεις πρωτοτύπου, αἵτινες καὶ ἂν τυχὸν δὲν εἶναι πάντοτε ἀπολύτως ὀρθαί, εἶναι ὅμως πολλῆς ἐπιστάσεως ἀξίαι. Διὰ τὸν γνωρίζοντα καλῶς τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέως καὶ τὰ φρονήματα αὐτοῦ περὶ τῆς πολιτικῆς ὀρισμένων Δυνάμεων ἢ ἀνάγνωσις τοῦ συγγράμματος καθίσταται πολλῶν μᾶλλον διαφέρουσα διότι πολλὰ κρίσεις καὶ γνώμαι διατυποῦνται συγκεκαλυμμέναι καὶ δύναται νὰ νοηθῶσι μόνον μετ' ἐπισταμένην ἀνάγκῃ.

Ὁ κριτικὸς ὁ θέλων νὰ ἐλέγξῃ τὸ ἔργον τοῦ Κλεάνθους Νικολαΐδου ἀπὸ αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως δύναται βεβαίως νὰ εὕρῃ καὶ σημεῖα ἀσθενῆ, ὡς φερ' εἶπειν τὸ ἀσύμμετρον ἐν πολλοῖς τῆς κατανομῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῶν καθ' ἕκαστα τῆς ὅλης ὕλης καὶ τὸ ὄριμὸν τοῦ ὕφους ἀπέναντι τῶν αἰωνίων ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἄλλας τινὰς μικρὰς ἐλλείψεις ἢ ὑπερβολὰς. Ἀλλὰ τὴν ἀπάντησιν εἰς τοιαύτας κριτικὰς μεμφιμοιρίας δίδει προληπτικῶς αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς ἐξαίρων ὅτι καὶ τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς καὶ ὅλα τὰ προηγούμενα συγγράμματα αὐτοῦ, εἶναι ἔργον πολεμιστικὸν καὶ ὡς τοιοῦτον ἔχει κατ' ἀνάγκην ὅλα τὰ μειονεκτήματα ἀλλὰ καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῶν τοιαύτης φύσεως συγγραμμάτων. Εἶναι ἄρα εὐνόητον ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐξάρῃ «ἐκεῖνα ἰδίως τὰ ζητήματα ἐκ τῆς

Μακεδονικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἅτινα ἐνέχουσι σπουδαιότητα διὰ τὸν σύγχρονον ἐν γένει ἔθνικόν ἡμῶν ἀγῶνα», ἐνῶ τάλλα δύναται τις νὰ εὕρῃ εὐκόλως ἐν εἰδικαῖς ἀρχαίαις καὶ νεωτέροις ἐγχειριδίαις. Πολιτιμότερον βεβαίως θὰ καθίστα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον ἡ μνεία ἱστορικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν πηγῶν, εὐχερεστέραν δὲ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἢ προσθήκη ἐν τέλει ἀναλυτικοῦ πίνακος προσώπων καὶ πραγμάτων, ἀπαραιτήτου εἰς τοιαῦτα συγγράμματα, ὧν ἡ χρῆσις δὲν εἶναι ἐφήμερος.

Ταῦτα ἐθεώρησα καθήκον νὰ γράψω ὡς ἀπάντησιμα ἐπισταμένης μελέτης τῆς «Ἱστορίας» τοῦ Κλεάνθου Νικολαΐδου, ἀξίως λόγου, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ ἐσημείωσα, ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων, ἰδίᾳ δὲ διότι ἐν αὐτῇ ἐξαίρονται αἱ ἐθιολογικαὶ καὶ αἱ ἱστορικαὶ καὶ αἱ γεωγραφικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ ἀποδεικνύονται δι' ἀδρῶν ἐπιχειρημάτων οἱ στενοὶ καὶ ἄρρηκτοὶ δεσμοὶ οἱ συνδέσαντες τοῦτον, παρὰ τοὺς ἐνσκήψαντας φεβροῦς πολεμικοὺς καὶ πολιτικοὺς κατακλυσμοὺς ἐν τῇ ροῇ τῶν αἰῶνων, μετὰ τῆς μεγάλης ἐκείνης καὶ εὐφόρου καὶ κατὰ μέγιστον μέρος ὑπὸ ὀρμητικῶν πληθυσμῶν οἰκουμένης ἀνάκαθεν χώρας, ἧς ἡ διηνεκὴς κατοχὴ ἀποτελεῖ ζήτημα ζωῆς διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν. Κατὰ ταῦτα τὸ εἰρημένον σύγγραμμα πρέπει ἀναμφιλέκτως νὰ καταστῇ διαρκὲς σύμβουλος παντὸς διανοουμένου, πολλῶν δὲ μᾶλλον παντὸς πολιτευομένου Ἑλλήνος καὶ ἀπαραίτητον κτῆμα πάσης ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης.

Ἐν Βερολίνῳ, 1924.

## Αἱ Νεαὶ Θετικαὶ Πεποιθήσεις τῆς Ζωῆς

ὑπο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ

Ἀπὸ τὴν πρώτην διανοητικὴν τῆς ἐμφάνισιν ἡ ἀνθρωπότης, συνειδητῶς ἢ ὑποσυνειδητῶς, πάντοτε ἔσχε κάποιαν πεποίθησιν εἰς τὴν ζωὴν διὰ τῆς ὁποίας ἐμψυχούται εἰς τὴν περὶ ὑπάρξεως στιγμὴν πάλην καὶ στερεώνει τὸ βῆμά της πρὸς τὰ πρόσω. Ὅπως δὲ ἡ διανοητικότης τῆς οὕτω καὶ αἱ πεποιθήσεις τῆς ἔχουν ὑποστῆ τὴν ἀπαραίτητον ἐξέλιξιν καὶ ἀλλαγὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν φυσικῶν, οικονομικῶν καὶ φυλετικῶν ἀγῶνων καὶ τῶν ἐξ οὐτῶν προκυψασῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Τρία φαίνονται ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως εἶναι τὰ στάδια τὰ ὅποια ὁ ἄνθρωπος ὡς λογικὸν ὄν διήνυσε κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐξέλιξιν, ἀπ' οὗτο ἀπὸ ὄρθιος πιθηκάνθρωπος, ἀναπτύξας τὰ πρῶτα στοιχεῖα διανοητικότητος ἐξακαρακτηρίσθη ὡς Homo Sapiens.

Τὸ πρῶτον στάδιον σημειοῦται ὑπὸ τῆς κοινωνιολογίας (Κόντι) ὡς παιδικὸν ἢ μυθολογικόν, ὁπότε ἡ πρώτη ἀμυδρὰ ἐμφάνισις τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως ἐγέννησε τὴν ἀπορίαν περὶ τοῦ πῶς ὁ ἄνθρωπος εὐρέθη ζῶν ἐν μέσῳ ἐνὸς κόσμου τόσῳ ποικίλου, ἀχανοῦς καὶ πολυκινδύνου. Ἡ ἐπίμονος αὕτη ἀπορία ἀνησύχησε τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον καὶ τοῦ ἐδημιούργησε τὸν πόθον καὶ τὴν ἀνάγκην διὰ μίαν ὀπωσθήπι θετικὴν ἀπόκρισιν. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος τότε δὲν εἶχε θεβαίως τὴν διανοητικὴν ὀριμότητα διὰ νὰ δυνήθη νὰ ἐξιχνιάτῃ τὴν ἀνόργανον καὶ ἐνόργανον τοῦ κόσμου ἐξέλιξιν καὶ τὴν ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης καὶ δὴ τῶν κατωτέρων ζῶων ἀνέλιξιν του. Ἐν τοῖς ἡ ἀπόκρισις δὲν ἐδράδυνε νὰ εὐρεθῇ, καὶ νὰ διατυπωθῇ ἀπὸ τοὺς εὐφρεστεροὺς τῆς ἐποχῆς διὰ νὰ δοθῇ ὡς ἱκανοποίησις καὶ καθησυχασίς εἰς τὸ ἐκ τῆς ἀπογνώσεως τεταραγμένον πνεῦμα τοῦ γηραιοῦ προπάτορός μας. Τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐγκλείουσι οἱ αἱ μυθολογίαι τῶν πρωτογόνων λαῶν, ὡς ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία, ἡ Ἑβραϊκὴ, ἡ Σκανδιναβικὴ κλπ., αἵτινες δὲν εἶναι ἢ παιδαριώδης ἐξήγησις τῶν κοσμικῶν φαινομένων. Αἱ μυθολογίαι τῶν λαῶν δύναται νὰ θεωρηθῶσι ὡς ἀφελεῖς ἐπιστήμαι.

καὶ πρωτογενεῖς θρησκείαι ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεκρυσταλλώθησαν αἱ πρῶται πεποιθήσεις τῆς ζωῆς. ἡ μυθολογικὴ τουτέστι θρησκεία καὶ πίστις ἣτις ἐπέφερε τὴν ἀπαιτουμένην εὐστάθειαν εἰς τὴν ἀρχέγονον κινω- νίαν, ἐνεθάβρυνε δὲ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν διοπάλην καὶ ἐστερέωσε τὰ δῆματ' αὐτοῦ πρὸς τὴν πρόδον.

Δεύτερον ἔρχεται τὸ ἐφηβικὸν ἦτοι τὸ μεταφυσικὸν στάδιον τῆς δια- νοουμένης ἀνθρωπότητος, καθ' ὃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἤρχισε νὰ μὴν ἰκανοποιῆται πλέον μὲ τὴν μυθολογικὴν ἐξήγησιν καὶ πίστιν τῆς ζωῆς.

Μὴ ἔχων ὅμως τὴν ὀριμότητα, τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ἐργατικό- τητα τὴν ἀπαιτουμένην διὰ τὴν θετικὴν καὶ πειραματικὴν ἐπιστημονι- κὴν ἔρευναν τῶν φαινομένων, ἐπροτίμησε ὡς ἐκ τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ ἡλι- κίας, καὶ κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην, νὰ ρεμβάσῃ εἰς τὰ ἰδεώδη τοῦ μετα- φυσικισμοῦ καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ μυστικισμοῦ. Ἡ μεταφυσικὴ αὕτη τάσις εὔρε τὴν μεγαλειτέραν ἔκφρασιν εἰς τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Πλάτων ὡς καὶ ὁ Σωκράτης, ἀρεσκόμενοι μᾶλλον εἰς τὸν ὑποκειμε- νικὸν ρεμβασμὸν παρὰ εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν τῶν γεγονότων ἔρευναν προσεπάθησαν ν' ἀνεύρουν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου τῶν. Ἡ Πλατωνικὴ αὕτη μεταφυσικὴ ἀργότερον κατὰ τὴν Ἑλληνι- στικὴν περίσδον μετεβλήθη εἰς Νεοπλατωνισμὸν μὲ τὸν ὁποῖον ἀνε- μίχθησαν τὰ διάφορα μυστικιστικὰ ρεύματα τῆς Ἑλλάδος (Ἐλευσίνα καὶ Ὀρφικὰ μυστήρια), τῆς Ρώμης Magna Mater μυστήρια), τῆς Ἀ- νατολῆς (Μυθραϊσμός) καὶ τῆς Αἰγύπτου (Ἴσις καὶ Ὀσιρις).

Ἐκ τοῦ μεταφυσικοῦ δὲ τούτου συρφετοῦ προέκυψε ὁ Ἀλεξαν- δρινὸς συγκριτισμὸς, ὅστις ἀπορροφήσας τὴν Ἑβραϊκὴν θεοκρατίαν καὶ κατόπιν τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ Μωαμεθανισμοῦ, κα- τώρθωσε νὰ ἀποκρυσταλλώσῃ νέας καὶ φαινομενικῶς λογικωτέρας πε- ποιθήσεις τῆς ζωῆς.

Τὰς νέας αὐτὰς μεταφυσικὰς πεποιθήσεις, ὡς συσσωματωμένας κυρίως εἰς τὰς τρεῖς μονοθεϊστικὰς θρησκείας τῶν χωρῶν τῆς μεσο- γείου, ἦτοι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, Χριστιανισμοῦ καὶ Μωαμεθανισμοῦ, προσ- ἔταξε νὰ ἀσπασθῇ τὸ κράμα ἐκεῖνο τῶν λαῶν τοῦ Μεσαιῶνος, ἡ ταλαίπωρος ἐκεῖνη ἀνθρωπότης, ἣτις εἶχε πάθῃ μεγάλην τοῦ νοδὸς δια- σίλευσιν ὡς ἐκ τῆς χαλαρώσεως τῆς πρωτογόνου μυθολογικῆς πίστεως καὶ ἐκ τῆς πικρᾶς ἀπαισιοδοξίας τοῦ Ἑλληνιστικοῦ σκεπτικισμοῦ.

Αἱ νέαι αὐταὶ πεποιθήσεις ἐνεψύχωσαν πάλιν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ τὸν ἔκαμαν νὰ στερεώσῃ τὰ βήματ' αὐτοῦ πρὸς τὴν πρόδον ἐν μέσῳ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐκείνων βαρβαρικῶν μεταικήσεων καὶ τῆς φυλετικῆς ζυμώσεως τοῦ ἠοροδώδους Μεσαιῶνος.

Τὸ τρίτον στάδιον εἶναι τὸ ἀνδρικὸν ἦτοι ἐπιστημονικὸν εἰς τὸ ὁποῖον μόλις εἰσῆλθομεν πρὸ δύο σχεδὸν αἰώνων. Μακρυνὰς τινὰς ἀναλαμπὰς τοῦ διανοητικοῦ τούτου σταδίου διακρίνομεν εἰς τοὺς προκλασικὸς Ἴωνας θετικὸς φιλοσόφους ὡς Ἡράκλειτον, Ἐμπεδοκλήν, Ἀναξί-

μανδρον, Ἀριστοτέλην, Δημόκριτον, Λουκρίτιον κ.λ.π. ἀλλ' αἱ ἀναλαμ- παὶ αὐταὶ ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἀκρατήτου μεταφυσικῆς τάσεως τῆς ἐποχῆς. Τὸ κύριον προανάκρουσμα ἠκούσθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ Με-σαιῶνος μὲ τὴν πνευματικὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν βορείων λαῶν ἐκ τοῦ Παπικοῦ ζυγοῦ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Λουθήρου καὶ μὲ τὴν ἐν γένει διαφωτιστικὴν (Aufklärung) λεγομένην περίσδον ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ. Καὶ ἔχομεν τὸν Ἰορδάνη Βραῦνο, Γαλλιλαῖον, Κοπέρνικον, Βάκωνα, Σπινόζαν, Λάκ, Χιούμ, Νεύτονα, Κέπλερ, Βολταίρον, Γκαίτε, καὶ ἄλλους προδρόμους καὶ μάρτυρας τῆς νέας καὶ ἀνδρικῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Ἄλλ' ἡ ἀρχὴ σημειοῦται κυρίως ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 18 αἰῶ- νος μὲ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιστημονικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἀνκα- λύψεις, ὅποτε ἀρχίζουσι νὰ ἐμφαίνονται οἱ ἐπιστημονικοὶ ἥρωες τοῦ ὀρίμου ἀνδρικοῦ καὶ θετικοῦ σταδίου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὡς ὁ Κόντ, ὁ νεαρὸς Κάντ, Λαπλάς, Λαμάρκ, Δαρβίνος, Σπένσερ, Χάκσελ, Ἄδὰμ Σμιθ, Κάρολος Μάρξ, Χάικελ καὶ πολλοὶ ἄλλοι πρωτεργαταὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ ἔργον τῶν σκαπανέων αὐτῶν διαρκῶς συμ- πληρώνου καὶ εὐρύνουσι πολυάριθμοι νεώτεροι ἐπιστήμονες διερευ- νῶντες τὸ πᾶν καὶ προσπαθοῦντες νὰ διατυπώσουν θετικὴν τινὰ ἐρ- μηνείαν καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς γενικῆς κοσμογονίας, ὅχι πλέον ὡς δη- μιουργήματος ἀλλὰ ὡς αὐθυπάρξεως αἰωνίως ἐξελισσομένης. Ἡ αὐθῦ- πρκτος οὐσία ἡ ἐκδηλουμένη εἰς τὴν ἀνεξάντλητον ἐνέργειαν τὴν ἄκα- τάστρεπτον ὕλην, καὶ τὴν ὀλοζωϊκὴν αἰσθητικὴν ἀσθητικὴν εὐρίσκειται εἰς μίαν διηνεκὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ ἀναδιαμόρφωσιν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ φυσικοῦ νόμου τῆς ἔλξεως καὶ ἀπωθήσεως τῶν στοιχείων καὶ τοῦ ζωικοῦ τοιοῦτου τῆς πάλης κατ' ἀντιθέτου περιβάλλοντος πρὸς ἐπίζησιν μετὰ τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς τῶν εἰδῶν καὶ τῆς ἐν γένει ἐξελίξεως καὶ ἀλλαγῆς.

Ἐκάστη ἐπιστήμη ἐξερευνήσασα καὶ ἐπεξηγήσασα τὰ φυσικὰ φαινόμενα ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ τῆς ἐξηφάνισε πᾶν μυθολογικὸν τέρας ἢ μεταφυσικὸν φάσμα, τὰ πρωτόγονα αὐτὰ λείψανα (crude vestiges) τῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οὕτω ἡ ὀστρονομία ἐπλήρωσε τὸ σύμπαν μὲ νεφέλας, κομήτας, ἡλίους, πλα- νήτας καὶ μετέωρα, ἐκτοπίζουσα τὴς μεσαιωνικὰς παραδείσους μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀμερίμνως ἀναπαυομένων γενεοφόρων δημιουργῶν. Ἡ Γεωλογία, βιολογία, παλαιστολογία κλπ. ἐξερευνήσασα ὅλα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὑπὸ τὴν γῆν κατέστρεψαν τὰς κατοικίας τῶν νυμφῶν καὶ νεράιδων καὶ τὰ βασίλεια τῶν διαβόλων ἢ δὲ μετεωρολογία πληρῶ- σασα ἀπάσας τὰς μεταξὺ τῶν οὐρανίων σωμάτων ἀποστάσεις μὲ αἰθέρα καὶ ἀτμόσφαιραν, ἐξεδίωξε τὰ ἐναέρια τελῶνια (τοῦ Ἀποστόλου Παύ- λου). Τὸ ἀληθινὸν φῶς τῆς ἐπιστήμης πανταχοῦ ἐκθαμβώνει καὶ τρέπει εἰς φυγὴν καὶ ἀφάνειαν τὰ εἶδωλα τῶν προληπτικῶν παραδόσεων, ὅπως ἔταν ἐγείρη τις λίθον τὰ ὑπ' αὐτὸν μαῦρα ζωίφρα φεύγουσι τροχάδην ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.



Αί νέαι θετικάί γνώσεις περί τοῦ σύμπαντος καί τῆς ζωῆς, στερεῶς βασιζόμεναι ἐπὶ γεγονότων καί πειραματικῶν ἀποδείξων διαρκῶς, καί κατὰ πολὺ ὑποσυνειδήτως, ἐκτοπίζουσι ἀπὸ τὸν νοῦν τοῦ ἐπιστημονικῶς μορφωμένου ἀνθρώπου ὅλας τὰς μεταφυσικὰς Μεσαιωνικὰς πεποιθήσεις τῆς ζωῆς. Καί μόνον καθ' ὅσον δὲν ἔχει ἀκόμη γενικευθῆ μία σύγχρονος ἐπιστημονικὴ μὀρφωσις, κατὰ τοσοῦτον παραμένουν προσκεκολλημένοι ὡς θδέλαι αἱ παλαιαὶ δεισιδαιμονικαὶ πεποιθήσεις καί ἐκμυζοῦν τὴν διανοητικὴν ζωτικότητα τῶν νεωτέρων λαῶν· κατὰ τοσοῦτον τὰ διάφορα Μεσαιωνικὰ καθεσιῶτα μὲ τοὺς ὑποκριτικὸς θιασώτας τῶν ἀκόμη θά κυριαρχοῦν, ἢ δὲ διαφθορά, ὁ ἐκφυλισμὸς καί ἡ γενικὴ τῶν ἠθῶν ἐξαχρείωσις θά ἐξακολουθοῦν νὰ ἀργιάζουσι καλυπτάμενα καί θερηνικωμένα μὲ ἓνα φαινομενικὸν πολιτισμὸν, θρησκευτικὴν εὐλάβειαν καί Ἰσοῦτικὸν φαρισαϊσμὸν· κατὰ τοσοῦτον ὁ Μεσαιωνικὸς γενικὸς πέπλος θά ἐξακολουθεῖ νὰ σαθανῶναι τὸν νεώτερον νοῦν διακωνίζων οὕτω τὸν ἀπαίσιον ἀναχρονισμὸν.

## II

Ἡ ἀνθρώπινος διανοητικὸς ὑποστάσα κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἀλματώδη ἐξέλιξιν διὰ τῶν μεγάλων προόδων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, νῦν καί διὰ τοῦ ὀλεθριωτάτου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τοῦ συγκλονίσαντος ἐκ βάθρων ἀπάσας τὰς οικονομικὰς, κοινωνικὰς καί ἠθικο-θρησκευτικὰς συνθήκας τῆς ζωῆς, φέρεται ὀλοταχῶς εἰς μίαν βίτικὴν ἀνανέωσιν τῶν πεποιθήσεων τῆς ζωῆς.

Ὁ μέγας πόλεμος μετὰ τῶν εἴκοσι ἑκατομμυρίων θανάτων καί μὲ τὰς φοβερὰς συνεπειὰς τῶν οικονομικῶν στερήσεων καί τῆς γενικῆς τῶν ἠθῶν καταπτώσεως, ἔχει κλονίσει δυνατὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καί πρὸς στιγμὴν ἀπειλεῖ νὰ τὸν παρασύρῃ εἰς ἀπαίσιον σκεπτικισμὸν. Εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἐκ τῶν δεινῶν τούτων πασχόντων λαῶν τὸ σύμπαν φαίνεται ὡς αἰγίγμα τερατώδες ἢ δὲ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς ὡς συνεχὲς βασανιστήριον, ὡς πρόβλημα ἄλιτον.

Τὸ πόθεν καί διατὶ τῆς ζωῆς ὁ ἐκ τῶν τελευταίων ἀνηκρῶστων πολεμικῶν βασάνων προκύψας πλήμων ἀνθρώπος διερωτᾶται νὰ μάθῃ θετικῶς, διότι αἱ Μεσαιωνικαὶ πεποιθήσεις του εἰς τὴν ἀνεπιστημονικὴν καί ἀφελῆ φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς ἤρχισαν νὰ σειῶνται ἐκ θεμελίων. Καί εἶναι δυνατὸν ποτε αἱ ἀπηρχαιωμένα αὐταὶ μεταφυσικαὶ πεποιθήσεις νὰ ἐπιζήσουσι μετὰ τὰς τρομερὰς δοκιμασίας τῆς ἐμπολέμου ἐποχῆς καί ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θετικῆς ἐπιστήμης; Ἀλλὰ καί πῶς εἶναι δυνατὸν ἡ ἀνθρωπότης νὰ ἐμφυχοῦται εἰς τὴν βισπάλην καί νὰ στερεώσῃ τὸ δῆμα τῆς πρὸς τὴν πρόδοον καί εὐημερίαν ἀνευ θετικῶν καί λογικῶν τῆς ζωῆς πεποιθήσεων; Ἴδου ἓν δῆλημα ὅπερ ἀναγκάζομεθα νὰ ἀντιμετωπίσωμεν εἰς τὴν πρὸ ἡμῶν χαώδη μεταπολεμικὴν περίοδοον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Ἡ ζωὴ μπορεῖ νὰ θαδίση καί ἀνευ πεποιθήσεων ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ ζῶα. Ἀλλὰ τότε θαδίζουσα ἀσκόπως δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ καταστρεπτικὰς δι' ἑαυτὴν συνθήκας καί νὰ πλανηθῇ πρὸς σημεῖα ἀπωλείας. Διότι ἀπλῶς ζωὴ σημαίνει ἀγὼν συντηρήσεως, αὐξήσεως καί ἀναπαραγωγῆς, δηλαδή, πάλιν κατ' ἀντιθέτου περιβάλλοντος περὶ ὑπάρξεως (struggle for existence) ἐκ τῆς πάλης δὲ αὐτῆς μόνον ὁ καταλληλότερος ἐπιζεῖ (survival of the fittest), ὅπερ δὲν σημαίνει καί καλλίτερος (the best). Ἄρα ἡ ἐξέλιξις δὲν εἶναι πάντοτε πρόδοος. Πρόδοος μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ μόνον εἰς τὴν συνειδητὴν ζωικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὅποιο ὁ νοῦς διαμορφώνει ὠρισμένας πεποιθήσεις εἰς ἰδεώδη πρὸς τὰ ὅποια ὄλη ἡ ἐνεργητικότης του ἀποβλέπει.

Εἰς τὴν ζωικὴν ἐξέλιξιν ὄλοι ὡς ἄτομα εὐρέθημεν χωρὶς νὰ τὸ θέλωμεν, ἀλλὰ ἐπειδὴ εὐρέθημεν ὡς ἀνθρώπινα ἄτομα πρέπει νὰ θέλωμεν μίαν πρόδοον, τὸ ἐπιπρόσθετον αὐτὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωικῆς ἐξελίξεως, ἀνευ τοῦ ὅποιο ἡ ζωὴ μας δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ ὡς ἀνθρώπινος. Εἰς τὸν χορὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὄλοι ἔχομεν πιασθῆ καί τὸ πρῶτον ποῦ χρειαζόμεθα εἶναι θετικάί πεποιθήσεις, θάρρος καί δράσις διὰ νὰ παίξωμεν τὸ μέρος μας μὲ χάρι. Ὁ ἀνθρώπος διὰ νὰ ἔχῃ τὸ θάρρος πρὸς τὴν δράσιν πρέπει νὰ ἔχῃ ὠρισμένας πεποιθήσεις εἰς τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις, εἰς τὴν καλλιτέρευσιν τοῦ ἑαυτοῦ καί τῆς κοινωνίας καί εἰς τὴν ἔλευσιν νέας καί εὐτυχεστέρης ἐποχῆς ἐν τῇ ζωῇ τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Τόσον διὰ τῶν φώτων τῆς νεωτέρας θετικῆς ἐπιστήμης ὅσον καί τῆς πικροτάτης πείρας τοῦ μεγάλου πολέμου ἡ ἀνθρωπότης ἤρχισε νὰ σχηματίζει τὴν πεποίθησιν, ὅσον οὐδέποτε ἐν τῷ παρελθόντι, ὅτι ἐφθάσε πλέον τὸ ἀνδρικὸν στάδιον ὅπερ τὸ διακρίνει ἡ λογικὴ ὠριμότης, ἡ ἀνεξαρτησία, ἡ αὐτοπεποίθησις καί ἡ αὐτοεθούνη. Ὅτι διὰ τὴν εὐτυχίαν του ὅπως καί διὰ τὴν δυστυχίαν του ὁ ἴδιος ἀνθρώπος φέρνει τὰς εὐθύνας, ὡς ἔχων τὸ λογικόν, τὸ κορυφωμα αὐτὸ τῆς νευρικῆς ἐξελίξεως, νὰ ἐλέγξῃ τὰς πράξεις του ὡς ἄτομον καί ὡς σύνολον, νὰ ἀποσοδήσῃ πολλὰς μελλούσας καταστροφὰς καί νὰ συνασπισθῇ κοινωνικῶς πρὸς ἀμοιβαίαν ὠφέλειαν καί πρόδοον.

Ἡ ἀνθρωπότης μαθαίνει ἐπὶ τέλους ὅτι αἱ συμφοραὶ τῆς δὲν εἶνε ὀργὴ Θεοῦ, ἀλλ' ἀμάθεια ἀνθρώπων. Οὐδὲ διατίθεται νὰ ἀναμένει ἐπὶ πλέον τιν ἀπὸ μηχανῆς Θεοῦ τοῦ Εὐριπίδου ἢ τὴν ἐκ τῶν νεφῶν παρουσίαν Μεσσία ὅπως τὴν ὄσση. Ἀναγκάζεται δὲ νὰ παραδεχθῆ ὅτι μόνον οἱ ἴδιοι ἀνθρώποι δύνανται νὰ ἀποβῶσιν ἑαυτῶν καί τῆς κοινωνίας των σωτήρες, ὡς καί καταστροφεῖς. Πανταχοῦ ἰλέπομεν σήμερον ὅτι δι' ἐπαναστατικῶν καί ἄλλων αὐτο-ὑπαγορευομένων δραστηκῶν μέτρων οἱ ἀνθρώποι ἀναλαμβάνουν τὴν ἐκκαθάρισιν καί καλλιτέρευσιν τῆς κοινωνίας.

Διὰ τῆς ἐπιστήμης ἐπίσης μαθαίνουν ἤδη πῶς νὰ διευθύνουν τὰς

δυνάμεις τῆς φύσεως πρὸς ὠφέλειάν των. Τὴν ἀνεξάντλητον ἐνέργειαν καὶ τὸν πλοῦτον ἕπερ ἢ γῆ ἐγκλείει, οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ ἀνακαλύπτουν, νὰ σπουδάζουν καὶ ἐκμεταλλεύονται πρὸς καλλιτέρευσιν τῆς ἰδίας των ζωῆς. Ἀναριθμήτους δυνάμεις ἐπίσης ἀνευρίσκουν καὶ εἰς τὴν ἰδίαν των ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ὅταν αὐταὶ εὔρουν μίαν κατάλληλον ἀνάπτυξιν καὶ ἐξωτερίκευσιν, τότε ὁ ἄνθρωπος, τὸ κορυφαῖον αὐτὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνοργάνου ἐξελιξέως, ἢ ἀ γίνῃ ὁ μόνος δικτάτωρ, χαλιναγωγεὺς, προστάτης καὶ σωτὴρ παντὸς τοῦ ἐμφύχου καὶ ἀψύχου κόσμου.

Ἡ πεποιθήσις λοιπὸν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν διανοουμένην ἀνθρωπότητα γενικῶς, ἀποτελεῖ ἓν βαρυσήμαντον ἄρθρον τῆς νέας θετικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς πίστεως πρὸς τὴν ζωὴν.

### III

Ἡ δευτέρα νέα θετικὴ πεποιθήσις τῆς ζωῆς ἥτις ὀσημέραι ἐφαρμόζεται καὶ γενικεύεται εἶνε ἢ διὰ μιᾶς καθάρσεως καὶ ριζικῆς ἀνασυστάσεως τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ἐξολόθρευσις ἐπονειδίστων ἐν τῇ κοινωνίᾳ κακῶν καὶ ἀναγέννησις τῆς ἀνθρωπότητος.

Πολλὰ εὐσυνείδητα καὶ ἀνθρωπιστικὰ ἄτομα διαφόρων κοινωνικῶν στρωμάτων ἀκούονται ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν, ὅσον οὐδέποτε μέχρι τοῦδε, βροντοφωνοῦντα μετὰ τελείας πεποιθήσεως τὴν ἀνάγκην μιᾶς γενικῆς κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως. Καὶ ἄλλοι μὲν τὴν ὀνομάζουσαν σοσιαλιστικὴν μεταρρύθμισιν, ἄλλοι κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν, ἄλλοι Μπολσεβισμὸν καὶ ἄλλοι ἄλλως. Οἰαιδήποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ ὀνομασίαι ἢ αἱ μέθοδοι πρὸς πραγματοποίησιν, ἢ πεποιθήσις διὰ μίαν τοιαύτην κοινωνικὴν ἀλλαγὴν εἶναι εἰς ὅλους ἐξίσου σταθερά.

Ἡ γενικὴ δὲ αὕτη τῆς κοινωνίας ἀναγέννησις παρουσιάζεται κυρίως ὑπὸ τρεῖς μορφάς, ἥτοι, κοινωνικο-οικονομικὴν, διανοητικὴν ἢ μορφωτικὴν καὶ ἠθικο-ἠρησκευτικὴν.

Ἡ θετικὴ πεποιθήσις διὰ μίαν κοινωνικο-οικονομικὴν ἀναγέννησιν οὐδέποτε ἔσχε τὴν γενίκευσιν καὶ ἔντασιν ἣν παρουσιάζει σήμερον. Ἡ Εὐρώπη ὅλη καὶ ἡ Ἀμερικὴ κατὰ βάθος μαίνονται ἀπὸ ἀντικαθεστωτικισμὸν καὶ ἐπαναστατικὸν ριζοσπαστισμὸν, μόνον δὲ ὁ προσωρινὸς κάματος τοῦ μεγάλου πολέμου προσδίδει εἰς αὐτάς μίαν φαινομενικὴν ἀδράνειαν καὶ ἡσυχαστικότητα.

Ἡ χρονία ἀσθένεια τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ μὲ τὰς συχνὰς οικονομικὰς κρίσεις καὶ πανικοὺς, μὲ τὰς μεγάλας ἐργατικὰς ἀπεργίας καὶ ἀλληλομαχομένας κοινωνικὰς τάξεις, καὶ μὲ τοὺς ἀτέρμονας διεθνεῖς οικονομικοὺς πολέμους καὶ ποταμοὺς αἱμάτων ἑκατομμυρίων νεαρῶν ὑπάρξεων (ἐπονειδίστων καὶ ἐγκληματικώτατον ἔργον τοῦ δήθεν Χριστιανικοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ), μόνον δι' ἐνός χειρουργικοῦ ἄθλου ἐπαναστατικῆς ἐγχειρίσεως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξαλειφθῇ, ἐπιφέροντος ἐξυγιάνειν καὶ σωτηρίαν εἰς τὴν ταλαίπωρον κοινωνίαν.

Ἡ γενικὴ κοινωνικὴ ἐπανάστασις ἐπίκειται ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν πρέπει νὰ ἔλθῃ καὶ θὰ ἔλθῃ καλπάζουσα ὅπως φέρῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἐξυγιάνειν καὶ ἀνανέωσιν (rejuvenescence). Ἄλλως, ἡ κοινωνία τῆς Δύσεως θὰ καταπέσῃ ὀλοτελῶς καὶ τότε πρωτόγονόν τι Ἀνατολικὸν ἔθνος θὰ εὔρῃ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ διεισδύσῃ λεηλατοῦν καὶ δεσπόζον αὐτήν, ὅποτε ἴσως καὶ διὰ τῆς φυλετικῆς ἀναζωμώσεως πρωτογόνων μετ' ἐκφυλισμένων ἐπέλθῃ ἡ ἰσορροπία τῆς ζωτικότητος.

Ἡ κοινωνικο-οικονομικὴ ἀναγέννησις θὰ ἀποβλέπει εἰς τὴν ὑπαγωγὴν ὅλων τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον ἰσχυρᾶς καὶ πεφωτισμένης κοινωνικῆς κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας πρώτιστον μέλημα θὰ εἶναι τόσον ἡ ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς ὅσον καὶ ἡ δίκαια κατανομὴ αὐτῆς χάριν τῆς γενικῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

Τὰ πλουτοπαραγωγικὰ μέσα ἢ κεφάλαια ἀποτελοῦνται ἐν μέρει ἀπὸ τὸν φυσικὸν πλοῦτον, τοῦτέστι, καλλιεργησίμους γαίας, μεταλλεῖα, δάση νερά κλπ. τὰ ὅποια ἢ μήτηρ γῆ ἔχει ἐναποθηκεύσῃ δι' ὅλους ἀνεξαιρέτως, καὶ ἐν μέρει ἀπὸ τὸν τεχνικὸν πλοῦτον, ἥτοι ἐργαστάσια μηχαναί, μεταγωγικὰ μέσα, χρήμα κλπ. ἅτινα παρήχθησαν διὰ τῆς προηγουμένης ἐργασίας καὶ ἀποτελοῦν οὕτως εἰπεῖν τὸ περίσσειμα. Ἄρα τὰ κεφάλαια τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς γῆς ἀφ' ἐνός, τὸ καὶ ἐκ τῶν ἐργαζομένων ὀμάδων τῆς κοινωνίας ἀφ' ἑτέρου, ἔπρεπε νὰ εἶναι κοινὸν τῆς ἐργαζομένης κοινωνίας κτῆμα—οὐχὶ νὰ ἀποτελοῦν κυρίως τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ὀλίγων.

Ἡ κοινωνικὴ κυβερνήσις ἐπίσης θὰ ἐπιδιώκει νὰ ἐξουθενώσῃ πᾶσαν βάρβαρον διάκρισιν κοινωνικῶν τάξεων, παρέχουσα γενικὴν ἰσότητα εὐκαιρίας ἵνα ὅλοι δυνηθοῦν νὰ λάβουν τὴν ἀπαιτουμένην μόρφωσιν καὶ ἀναπτύξουν τὴν ἀτομικὴν των ἱκανότητα καὶ κοινωνικὴν ὠφελιμότητα, καὶ ἀνυψώσουσιν ἐκ τοῦ βορβόρου τῆς πτωχείας, στερήσεως καὶ ἀμαθείας, τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀποκλήρων καὶ ἀτυχῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων τὰ ὅποια σήμερον ἀποτελοῦν τὰ κατώτερα στρώματα τῆς κοινωνίας ὅπως καὶ αὐτὰ δυνηθοῦν νὰ καταρθάσων καὶ ἐνωθοῦν μετὰ τὴν μεγάλην φάλαγγα τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, συμμαρτυροῦν δὲ καὶ τῆς εὐζωίας κατὰ τὸν σύντον αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον.

Καὶ ἡ ἐργασία ἐπίσης θὰ πρέπει νὰ κανονισθῇ ἀνθρωπίνως. Αὕτη θὰ εἶναι ἐργασία καὶ ὄχι δουλεία. Πᾶς ὑγιῆς ἐνήλιξ ἄνθρωπος θὰ εἶναι χειρωνακτικὸς ἢ πνευματικὸς παραγωγὸς ἐργάτης, ἀλλὰ θὰ ἐργάζεται μόνον ὄρισμένας ὥρας οὕτως ὥστε νὰ τοῦ παρέχονται ἀρκετὰ ὥραι σχολῆς πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ τῶν ἄλλων τῆς ζωῆς ὄψεων, ἥτοι ἀνάπαυσιν, διασκέδασιν καὶ δὴ συστηματικὴν μελέτην πρὸς ἀνύψωσιν τῆς διανοίας καὶ ἐδραιοποίησιν τοῦ χαρακτήρος.

Ὁ νῦν βάνουσος καὶ ἀντικοινωνικὸς οικονομικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ ἀτόμων, ὀμάδων καὶ ἐθνῶν θὰ κατασταλῇ τελείως ἀφοῦ κατα-